

КИЧИК МАКТАБ ЁШИДАГИ ЎҚУВЧИЛАРДА ИЖТИМОЙ КОМПЕТЕНТЛИКНИ РИВОЖЛАНТИРИШ ИМКОНИЯТЛАРИ

Ахмедова Насиба Ачилловна

ЖДПУ катта ўқитувчиси

<https://doi.org/10.5281/zenodo.7337671>

ARTICLE INFO

Received: 08th November 2022

Accepted: 15th November 2022

Online: 19th November 2022

KEY WORDS

Компетентлик, ижтимоий компетенция, ҳамкорлик, ҳулқ-атвор, билим, кўникма, малака, англаш.

ABSTRACT

Мавзуда бугуннинг долзарб муаммолари, ўқувчиларнинг компетентлик сифатларини ривожлантиришнинг психологик жиҳатлари ёритилган.

Сўнги йилларда мамлакатимизда таълимни ривожлантириш умуммиллий дастури доирасида таълим муасасаларини замон талабига мос равишда модернизация қилиш, таълимнинг мазмун -моҳиятини ўзгартириш борасида бир қатор ишлар амалга оширилди. Маълумки жамият ҳар доим илми, рақобатбардош, ижодий изланувчан компетентлик сифатига эга шахсга эҳтиёж сезади.

Хусусан ҳар бир соҳада мутахассисларни тайёрлаш, уларнинг компетентлигини ошириш бугунги кун долзарб масалаларидан биридир.

Янги минг йилликда халқимизнинг тараққиёт йўлида турли муаммолар мавжуд экан, аввало, уларнинг тўғри ечимини топиш зарур.

Бу асосан ўзлигини англаётган инсонларга, ижтимоий ҳаётда ўз мавқеига эга бўлган зиёлиларга боғлиқ. Бизнинг вазифамиз фан-техникани юксак савияда эгаллаган, жаҳон стандартлари даражасидаги мустақил

фикрловчи, интеллектуал кўрсаткичи юқори бўлган ёшларни тарбиялашдир. Кадрлар тайёрлаш миллий дастури сифат босқичининг моҳиятидан қаралганда, мазкур масаланинг қай даражада долзарблиги ўз-ўзидан намоён бўлади. “Компетентлик” тушунчаси таълим соҳасига психологик изланишлар натижасида кириб келган. Тарихга назар ташлайдиган бўлсак компетентлик, шахс компетентлик тушунчалари ХХасрнинг 90-йилларида ижтимоий компетентлик шахснинг шахсий сифати каби барча ижтимоий тармоқларда машҳур бўлиб, фанлараро бир мавзу сифатида қабул қилиниб мураккаб, кўп компонентли ва кўп ўлчовли ҳодиса сифатида таҳлил қилина бошланди.

Жумладан, И.А.Зимняя компетентликни инсонга ижтимоий таъсирига кўра, ижтимоий ҳамкорлик (жамият, жамоа, оила, дўстлар, ҳамкорлар билан зиддиятлар ва улардан қайтариш, ҳамкорлик, бағрикенглик, ижтимоий

сафарбарлик) ва муомала компетентлиги (оғзаки, ёзма, суҳбат, монолог, билим ва анъаналарга риоя қилиш, этикет, маданий ва хорижий алоқалар, бизнес, коммуникатив вазифалар) каби турларга ажратади.¹

Е.В.Коблянскаянинг тадқиқот ишида ижтимоий компетентликни "Мен" муносабатини тушуниш - жамият, тўғри ижтимоий йўналишни танлай олиш, ушбу йўналиш бўйича ўз фаолиятини ташкил этиш" сифатида кўриб чиқади. Унинг фикрича ижтимоий компетентлик – "бу шахсий сифат бўлиб - кишининг ижтимоий нормалар билан боғлиқ ушбу жамият аъзоси сифатидаги меҳнат фаолиятидир, бунда жамият ҳаёти унинг аъзолари ўртасидаги ўзаро алоқани тартибга солади.

Аввало этимиологик жиҳатдан Компетентлик тушунчаси – бу бирор соҳада самарали фаолият юритиш учун зарурий тажриба ва керакли билимлар, компетенциялар тизимидир.

Ижтимоий компетентликнинг қуйидаги компонентлари мавжуд бўлиб, ушбу компонентлар турли ёш даврларидаги инсонларда жамиятдаги ижтимоий институтларнинг тузилиши ва фаолият олиб боришига доир маълумотларни, ижтимоий ролга қўйилган талаблар ва кутишларга оид билимларни, ижтимоий ролга хос бўлган хулқни эгаллаш малакасини, умуминсоний нормалар ва қадриятларга оид ҳамда кишининг ўзи ҳақидаги тасаввурлари, ўзини ижтимоий субъект сифатида идрок этиш билан боғлиқ бўлган самарали

ижтимоий ҳамкорлик кўникмалари ва малакаларини шакллантиради.

Ижтимоий

компетентликни шаклланиши кичик мактаб ши ўқувчилардан қуйидаги ижтимоий хулқ малакаларини ҳам талаб этади.

- ўзаро биргаликдаги ҳаракат малакалари;
- стресс(зўриқиш)ли вазиятлардаги адекват хулқ малакалари;
- ижобий мулоқот малакалари;
- бошқаларни тушуниш ва ўз-ўзини баҳолаш малакалари;
- ўзхулқини идора этиш малакалари;

ҳиссий ҳолатлар ва эмоцияларни бошқариш;

Шу сабабли компетентлик "ноанъанавий вазиятлар, кутилмаган ҳолларда мутахассиснинг ўзини қандай тутиши, мулоқотга киришиши, рақиблар билан ўзаро муносабатларда янги йўл тутиши, ноаниқ вазифаларни бажаришда, зиддиятларга тўла маълумотлардан фойдаланишда, изчил ривожланиб боровчи ва мураккаб жараёнларда ҳаракатланиш режасига эгалликни англатади.

Компетентлик тузилмасида ижтимоий компетентликка алоҳида ўрин берилган бўлиб, у ўзида турли ҳаётий соҳалардаги ижтимоий ҳамкорликка бўлган қобилият ва ижтимоий мослашувчанликни акс эттиради.²

Ижтимоий компетенция-ижтимоий малакалар (мажбуриятлар) ҳисобланиб, кишига жамият ҳаётидаги нормалар ва қоидаларни адекват (ўзаро мос) тарзда бажариш имкониятини беради ва инсон

¹Андреева Г.М. Социальная психология. М., Аспект пресс, 1996.37с

²Белицкая Г.Э. Социальная компетенция личности. Сознание личности в кризисном обществе. М.,-Масягина 1995.-24 с.

ўз навбатида ўз менининг англай бошлайдиган илк болалик даврларидан бошлаб ушбу нормалар ва қоидаларни ота-онасининг ёрдами билан эгаллай бошлайди.³Маълумки олдинги таълим кўпроқ академик билимлар беришга қаратилган бўлса, бугунги кунда ўсиб келаётган ёшларнинг чуқур назарий билимларга эга бўлиши билан биргаликда, уларнинг амалий кўникмаларини ривожлантиришга алоҳида аҳамият қаратилмоқда. Ўқувчиларнинг изчил равишда ўзининг компетентлик сифатларини ривожлантириб бориш йўлида амалий ҳаракатларни ташкил этиш муаммоси психологиядаги етакчи муаммолардан биридир. Бу муаммолар ечими ўқувчилар ўз компетентлик сифатларини ривожлантириб бориши учун ўз устида ишлаши жараёнида ўз аксини топади:

- муваффақиятга эришиш мотивациясини бошқара олиш;
- ўқув фаолиятини такомиллаштириб бориш;
- фаолиятга танқидий ва ижодий ёндашиш;
- ўртоқлари билан ижодий ҳамкорликка эришиш;
- иродавий сифатларини ривожлантириб бориш;
- ишчанлик қобилиятини ривожлантириш;
- креативлик хусусиятларини ривожлантириб бориш;
- салбий одатларни бартараф этиб бориш;
- ўзига объектив баҳобериш;

³Г.П. Формирование социальной компетенции будущих педагогов: Автореф. дис. канд.пед.наук. – Астрахань, 2008. –54,55с.

-жобий сифатларни ўзлаштириш чораларини излаш йўлида олиб борадиган амалий ҳаракати кичик мактаб ёши ўқувчиларининг ўз устида ишлашини ифодалайди.

“Ижтимоий компетентлик асосини жамият, ундаги хулқ-атвор усуллари ва қоидалари ҳақидаги билимлар ташкил этар экан, мактаб ўқувчиси учун жамият, кенг (дунё, мамлакат) ва тор (оила, мактаб, маҳалла) даврада акс этади”.⁴Унинг муаммоларни ҳал этиш билан боғлиқ мустақил билиш, ижтимоий-фуқаролик, ижтимоий-меҳнат, маданий-хордиқ каби компонентлар киритилади.

Шунинг учун кичик мактаб ёши ўқувчилари компетентликларини ривожлантиришнинг муҳим йўллари билан бири, ўқувчиларда ўзини ўраб турган кишилар билан биргаликда ҳаракат қила олиш, ўзини тутиш усулларига доир билимларни шакллантиришдан иборат.Ушбу ҳолатда

ижтимоий мослашиш учун ўзаро ҳамкорликдаги фаолияти ижобий таъсир кўрсатади, кичик мактаб ёши ўқувчилари ўз тенгдошлари ва катталар билан ҳамкорликда фаолият олиб боради. Ўз фикрини бошқаларникидан ажрата олиш туфайли ўқувчи ўз шахсий “Мен” инингимкониятларини чамалай олади, кўпгина ҳаётий вазиятларунинг хулқ-атвори, ўзини тутишига боғлиқ эканлигини тушуниб етади, шу аснода муаммоли вазиятларни ҳал этиш кўникмаларини эгаллайди.

⁴Т.Гаффорова. Бошланғич таълимда замонавий педагогик технологиялар “Тафаккур” нашриёти.Т.:2011.-112б

Бу асосда ўқувчида муваффақиятга эришиш мотивациясини бошқара олиш хусусияти, фаолиятга танқидий ва ижодий ёндашиши, ўртоқлари билан ижодий ҳамкорликка эришиш, иродавий, ишчанлик қобилияти, креативлик хусусиятлари ва салбий одатларни бартараф этиб бориши учун имкониятлар яратилади. Бунинг учун дарс жараёнида ҳам турли интерфаол усуллардан фойдаланилса мақсадга мувофиқ бўлади

Кичик мактаб ёшидаги ўқувчиларга “Думалоқ стол методи” асосида фаол ўқитиш методидан фойдаланиб дарс ташкил этиш асосида, ўқувчилар фаолиятга танқидий, ижодий ёндашиш, ҳамкорликда ишлашни ва таҳлил қилишни ўрганишади.

Хулоса ўрнида шуни таъкидлаш мумкинки, ўқувчиларда компетентлик сифатлари ривожланишга қаратилган ҳаракатлар асосан мактабданок бошланади. Жумладан: турли фан тўғаракларига бориши, ўзи хоҳлаган фани бўйича фан асосларининг назарий

ва амалий асосларини чуқур ўрганиш мақсадга мувофиқ бўлса, фан олимпиадаларида фаол иштирок этиши асосида компетентлик сифатларини ривожлантириб бормоғи ва шу кабиларни тайёрлаш кўникмаларига эга бўлиши керак, шунингдек, таълимнинг фаол усулларини (тренинг дарслари, кўргазмали дарс, аукцион дарс ва ҳоказо) ҳам ўзлаштириб олган бўлиши керак. Шундай қилиб, компетентлик-шахс установакалари ва маънавий қадриятлари, шахсий психологик хусусиятлар тизимига асосланувчи, ўзаро бир-бирига яқин ижтимоий компетенциялар мажмуаси бўлиб, боланинг шахс бўлиб шаклланишига ва турли ижтимоий ролларни самарали бажаришга имконият беради. Албатта кичик мактаб ёши ўқувчиларида компетентлик сифатлари ривожланиши учун имконият бўлади, мактабда ижтимоий фойдали фаолият мотивацияси ривожланади ва мустаҳкамланади.

References:

1. Андреева Г.М. Социальная психология. М., Аспект пресс, 1996.37с
2. Белицкая Г.Э. Социальная компетенция личности. Сознание личности в кризисном обществе. М.,-Масягина1995.-24 с.
3. Г.П. Формирование социальной компетенции будущих педагогов: Автореф. дис. канд.пед.наук. – Астрахань, 2008. –54,55с.
4. Т.Ғаффорова. Бошланғич таълимда замонавий педагогик технологиялар “Тафаккур”нашриёти.Т.:2011.-112б